

Gönderim Tarihi: 04.10.2022

Kabul Tarihi: 07.12.2022

1857 HİNT AYAKLANMASININ EKONOMİK SEBEPLERİ

The Economic Causes of the 1857 Indian Uprising

Suat VURAL

Dr. Öğr. Üyesi. Ardahan Üniversitesi.
İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi.
Tarih Bölümü.
suatvural@ardahan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0768-8501

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Baharat ve İpek Yolları, tarih boyunca doğu-batı ticaretinin en önemli güzergâhları olmuştur. Avrupa ile Asya arasında cereyan eden bu ticaretin doğudaki ana merkezleri, Hindistan ve Çin'dir. O sebeple bu iki ülkeden Avrupa'ya taşınabilen zenginlikler, Kara Avrupası'ndaki ekonomik, kültürel ve siyasi dengeleri derinden etkilemiş hatta bazı hakimiyetlerin yolunu açmıştır. Hindistan, ilaç yapımında elzem olan baharat ve barutun ham maddesi küherçilenin temin edildiği coğrafya olması bakımından vazgeçilemez bir öneme sahipti. Bununla beraber Hindistan güzergâhlarının Türk kontrolünde olması, daha da önemlisi buldukları konumdan dolayı her geçen gün güçlenen Türklerin Avrupa'da fetihlere girişmesi, Avrupalıların ciddi tedbirler almasını gerektiriyordu. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı zaruri ihtiyaç haline gelen coğrafi keşifleri, devlet destekli ticari şirketlerin stratejik faaliyetleri izledi. 1601 yılından itibaren İngiltere adına Hindistan ticaretini yürüten İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ise iki yüz elli yıl zarfında ülkenin ekonomisini ele geçirerek, Baburlu idaresini baskı altına aldı. Her yönden sömürülen Hindistan halkının dayanma gücü kalmayınca, İngilizlere karşı 1857 yılında büyük bir ayaklanma başladı.

Bu çalışmada İngiltere'ye karşı gerçekleştirilen 1857 Hint Ayaklanmasının ekonomik sebepleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Hindistan, Baburlu, Doğu Hindistan Şirketi, Faraizi, Tîtu Miân

Abstract

Spice and Silk Roads have been the most important routes of east-west trade throughout history. The main eastern centers of this trade between Europe and Asia are India and China. For this reason, the wealth that can be transferred from these two countries to Europe has deeply affected the economic, cultural and political balances in Continental Europe and even paved the way for some dominance. India had an indispensable importance in terms of being the geography where saltpeter, which is the raw material of spice and gunpowder, which is essential for drug production, is supplied. However, the fact that the routes to India were under Turkish control, and more importantly, the conquests of the Turks, who were getting stronger day by day due to their position, required the Europeans to take serious measures. Thus, the geographical discoveries, which became a necessity, were followed by the strategic activities of state-supported commercial companies. The British East India Company, which had been carrying out the trade in India on behalf of England since 1601, seized the country's economy within two hundred and fifty years and put the Baburlu administration under pressure. When the Indian people, who were exploited in every way, did not have the strength to resist, a great uprising began in 1857 against the British.

In this study, the economic reasons of the 1857 Indian Revolt against England are evaluated.

Keywords: *India, Baburid, East India Company, Faraizi, Tîtu Miân*

1. GİRİŞ

XVI. yüzyılı Türk asrı yapan dört büyük devlet vardır. Bunlar batıdan doğuya doğru sırasıyla Balkanlar ve Anadolu'da Osmanlı, Bugünkü İran ve Güney Kafkasya'da Safevi, Merkezi Türkistan'da Özbek ve Hindistan'da Baburlu Türk devletleridir. Hatta söz konusu asrın ilk çeyreği itibarıyla buna Mısır'daki Memluk Devleti'ni de katmak gerekir.

Avrupalıların, İpek ve Baharat yol güzergâhlarında bu devletler üzerinden yürüttükleri ticaret, en çok Türk devletlerinin işine yaramış, onların ekonomik ve siyasi yönden yükselmelerine sebep olmuştur. Ancak Türk yükselişi ile birlikte İslam Dininin de yayılıp güçlenmesi, yeni bir Haçlı hassasiyeti doğurmuştur. Bununla beraber devrin şartları ve Hıristiyan devletlerin içinde buldukları durum, askeri müdahaleye uygun olmadığından, siyasi ve ekonomik çözüm yolları aranmıştır. Nitekim Hıristiyanlığın mihrak devletleri İspanya ile Portekiz'in, mücadele içerisinde, diğerlerinin de güçsüz ve dağınık oluşu, Haçlı ruhunun siyasi ve ekonomik alanlarda belirginleşmesini mecbur kılmıştır.

İspanyolların 1492'de Müslüman Granada'yı yıkması, Hıristiyan aleminde yeni bir heyecan yaratarak, güç birliği yapılması fikrini tescilledi. Daha doğrusu Papalık bu misyonla harekete geçti. Sonuçta Papalığın himayesinde İspanya ile Portekiz arasında 7 Haziran 1494'de imzalanan Tordesillas Anlaşması ile dünya ikiye bölünüp, adı geçen devletler arasında paylaştırıldı. Afrika'nın batısında Verde Adalarının 370 fersah açığından geçen ve kuzey kutbundan güney kutbuna çizilmiş bir hayali hattın doğusu Portekiz'in, batısı ise İspanya'nın yayılma bölgesi ilan edildi. Böylece Papa, Tanrı adına söz konusu coğrafyalarda Hıristiyanlığı yayma görevini bu devletlere vermiş oldu. Bu şekilde hem Hıristiyan devletler birbirini hırpalamayacak, hem de coğrafi keşifler yapılmak suretiyle Türklere mecbur kalınmadan Hindistan'a giden yollar bulunacaktı.

Bu yüce gaye ile hareket eden Portekizliler, Afrika'nın güneyini dolaşarak 1498'de Hindistan'a ulaştılar. Arap Yarımadası ile Hindistan arasında eski çağlardan beri ticaret yapan Arap denizcilerini ortadan kaldırdıktan sonra, yaklaşık yüz yıl boyunca hem bu ülkeyi, hem de güzergâhtaki coğrafyaları sömürdüler. Ancak Portekiz sömürüsü daha

çok kıyılardan ibaret kaldı. Buna rağmen Avrupa'daki yükselişleri göz kamaştırıcı bir mahiyet aldı.

Portekizlileri yüz yıl sonra Felemenk, İngiliz ve Fransızlar izledi. Onların Portekizlilere karşı kanlı deniz savaşları elli yıl sürse de birbirleriyle mücadeleleri yaklaşık yüz elli yıl devam etti. (Richards, 2021, s. 248 vd) Sonuçta Hindistan'a yerleşmeyi ve ticareti ele geçirmeyi başaran İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, 1757'den itibaren Baburlu Devleti adına vergi toplama yetkisini de alarak, planlı bir şekilde yönetime el koymaya başladı. (Syed Moinul, 1968; Forrest, 2000; Panikkar, 1959, s. 111 vd; Sharma, 1985, s. 3 vd; James, 1997, s. 233 vd)

2. DOĞU HİNDİSTAN ŞİRKETİ'NİN BABURLU DEVLETİ'NDE HUKUKİ STATÜ KAZANMASI

Baburluların uyguladığı toprak sistemi, idari ve mali yapı ile de iç içe olduğu için birindeki değişiklik diğerlerini de etkilemekteydi. İngiliz komutan Robert Clive'in, Bengal Nüvvâbı Siracüddeve'ye karşı 23 Haziran 1757 tarihinde kazandığı Plassey zaferi, hem Baburlu Devleti, hem de Doğu Hindistan Şirketi bakımından bir kırılma noktasıdır. Mir Cafer'in ihaneti ile kazanılan bu zafer sonucunda Doğu Hindistan Şirketi yüklü miktarda tazminat ve daha da önemlisi toprak kazanmıştır. (Robins, 2017, s. 118 vd) Robert Clive tarafından Bengal'in yeni nüvvâbı yapılan Mir Cafer'in, Kalküta civarında 24 Pergene şeklinde teşkilatlandırılmış yaklaşık 2285 km² lik bölgenin kiralama haklarını ve zemindarlık yetkisini Doğu Hindistan Şirketi'ne vermesi, şirkete devlet içerisinde mali, idari ve hukuki yetki kazandırmıştır. (Fisher, 2021, s. 322) Bu durumun Baburlu Devleti nezdinde yol açtığı itibar kaybı bir tarafa, halk üzerindeki psikolojik yıkımı da büyük olmuştur.

İngilizlerin, 1757'deki kalkışma bahanesiyle sadece Kanpur'da otuz bin civarında masum halka ateş açması sonucunda bir kısmının canlarını kurtarabilmek için Ganj Nehri'ne atladığı, kanaat önderi durumundaki kişilerin ise yakılarak öldürüldüğü unutulamıyordu. 1809'a gelindiğinde olayın sıcaklığı hâlâ devam ediyor, intikam duygusuna kapılan Müslüman ve Hindu halk tahrik oluyordu. (Abdürreşid, 1987, s. 291; Sen, 1958; Ağaoğlu, 1929, s. 22 vd)

Baburlu Devleti eliyle kurulmuş Müslüman Türk idaresi sembolik bir hale gelmiş, Hindular etkin kılınmıştı. Nitekim 1835-70 döneminde idari kadrolardaki Müslümanların oranı 1/70'e kadar inmiş

ve yok denecek hale gelmişti. (Hunter, 1871, s. 147, 166vd, 181vd.) Her türlü tasarruf, İngilizlerin eline geçmişti (Hunter, 1968, s. 149; Qureshi I. H., 1957, s. 51; Ahmed Rıza, 1982, s. 43; Atay, 1943, s. 53). 1600 yılında İngiltere Kraliçesinin desteği ile kurulan şirket, 1750’li yıllardan itibaren devletleşmeye başlamış ve 1850’li yıllarda İngiltere’nin resmi bir organı haline gelmişti. Hint halkını dikkate almadığı için ülkenin yer altı ve üstü zenginliklerini soymanın yarattığı gerginliği bile önemsemeyen İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’nin, ağır vergiler altında ezilen halkın topraklarına el uzatması, görülmemiş bir sosyal patlamaya ve arkasından ayaklanmaya dönüşecektir.

İki yüz elli yıl önce benimsediği hassas ekonomi stratejisi, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’ni yükselerek dünyanın en güçlü kumpanyası haline getirmiş ancak 1857 ayaklanmasının da ana sebeplerinden biri olmuştur.

3. BABURLU TOPRAK SİSTEMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

İngiltere’deki amirleri nazarında Hindistan’dan topladıkları vergi oranında itibar gören ve terfi hakkı kazanan şirket yetkilileri, eski usulleri yeniden düzenlemeye, İngiliz iktisat anlayışına göre yeni bir Hindistan modeli oluşturmaya ve bu sistemle Hindistan ekonomisini ele almaya çalışıyorlardı. (Robins, 2017, s. 258) Yaklaşık iki yüz yıldır Hindistan’dan edindikleri tecrübe ve mükemmel uygulamalar üzerine kurulan bu ekonomik düzen ile ülkedeki tüm vergi ve para yönetimini kontrol ediyorlardı. (Bayur, 1987, s. 297)

Eskiden beri Hindistan’da kurulan Devletlerin en büyük geliri toprak vergilerinden sağlanıyordu. Bu durum bir Müslüman Türk devleti olan Baburlular döneminde de devam ediyordu. Olağanüstü bir hâl veya uygulama yok ise vergi miktarı, ürün değerinin üçte biri nispetindeydi. Aslında bu ağır vergiler, çiftçilerin gücünü aşmaktaydı. O dönemdeki diğer devletlerle mukayese edildiğinde durumun vahameti daha da belirginleşmekteydi. Aynı sistemi uygulayan Türk devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti bile sekizde veya onda bir oranında aşar vergisi alıyordu. Bu durumda Hindistan çiftçisi neredeyse tüm kazancını vergiye ödüyordu. (Bayur, 1987, s. 296; Dutt, 1956, s. 169) Ancak bu derece ağır vergileri toplayan Baburlu Türk Devleti, gelirlerini halka hizmet götürmek için harcarken İngilizler kendi ülkelerine aktarmaktaydılar. Yine Türkler fakir ve imkânsız ahaliye karşı merhametle muamele ederken, İngilizler son derece acımasız davranmaktaydılar. Çaresizlik

içerisine düşen bir kısım çiftçi, tahsildarlara vergi ödeyebilmek için mecburen tefecilere borçlanıyor, böylece elinde avucundakini de ipotek ederek daha çok yoksullaşıyordu.

Toprağa bağlı geleneksel vergi toplama usullerinden biri Raiyyet sistemi idi. Arapça vergiye tâbi uyruk/halk anlamında kullanılan *Reâyâ* veya *Raiyyet* sistemi, bu ülkede daha önce Alaadin Kalaç (1296-1316) ve Celaleddin Ekber (1556-1605) tarafından tatbik edilmişti. Müslüman Türk idareleri döneminde kullanılan Raiyyetvari vergi toplama usulünde; topraklar belli birimlere ayrıldıktan sonra her birim toprağın vergisi gelir durumuna göre ayrı tespit ediliyor ve bizzat memurlar tarafından toplanıyordu. (Butterworth, 1958, s. 47vd; Edwardes, 1958, s. 257) Yüzyıllar içerisinde düzene oturmuş olan ve Dekken'in genelinde başarıyla uygulanan bu usulü İngilizler de devam ettirdiler. Daha da ötesi vergi gelirlerini artırmak ve görevlileri teşvik etmek için en çok vergi toplayan memurlar ödüllendirildi. Bu cazibe ile vergi toplama yarışına giren memurlar, arkalarını Doğu Hindistan Şirketi'ne dayamanın da verdiği cüret ile kontrolsüz bir şekilde ihtiraslı davranmaya ve halka zulüm etmeye başladılar. Halkı tahrik ve isyana teşvik eden bu baskıcı tavırlar (Bayur, 1987, s. 296) da sipahi ayaklanmasının ekonomik alt yapısını oluşturdu. Zira vergi toplama konusunda memurların takındığı her olumsuz tavır veya adaletsizlik, halkın İngilizlere karşı biraz daha bilenmesine yol açtı.

Bir diğer vergi toplama şekli Zemindari usulü idi. Arapçada "*İktâ*", Türkçede "*Tuyul*" ve Farsçada "*Caygîr*" adları altında uygulanan bu sistem, Hindistan'da "*Zemindari*" şekline dönüşmüştür. Ölçümü ve yazımı yapılan topraklar, belli büyüklüklerde teşkil edildikten sonra vazifesi karşılığında *zemindar* adı verilen görevlilere tahsis edilmiştir. Zemindarların, kendi paylarını da devlet adına topladıkları vergilerden aldıkları, dolayısıyla devletin kasasından herhangi bir giderin çıkmadığı bu oturmuş vergi sistemi, (Richards, 2021, s. 243 vd) İngilizleri de cezbetmiştir. Zira zemindarlara onda bir oranında pay vererek Bengal'in vergilerini bu sistemde toplamış, böylece işlenmekte olan toprak ve buna bağlı olarak geliri de artırmışlardır. (Bayur, 1987, s. 295)

Bu sistem, reaya açısından nispeten daha güvenliydi. Zira bu usulde adaletsizliğe uğrayan köylünün, zemindarı şirkete şikâyet edip, tedbir isteme hakkı vardı. Sonuç alamadığı durumlarda ise toprağı bırakıp oradan göçme tercihini kullanabilirdi. Yani o dönem için pek iç açıcı olmasa da köylünün az da olsa korunmasını sağlıyordu. İngilizler

bunun için de bir tedbir alacak ve köylünün göç etmesini yasaklayacaklardır.

4. İSKÂN ZORUNLULUĞU

XVIII. asır sonlarına doğru İngilizler ve acımasız tahsildarlarına maruz kalmak istemeyen pek çok köylü, toprağı bırakıp göçmeye başladı. Bu durumda hem topraklar işlenemediğı için vergi geliri düşmekte, hem de göçen köylüler diğerlerine kötü örnek olmaktadır. Zarar etmeye başlayan Doğı Hindistan Şirketi, harekete geçerek İngiltere Parlamentosu'na bir iskân kanunu teklifi verdi. Böylece geliri artırmak amacıyla daha çok arazinin işlenebilmesi için köylünün toprağı bırakıp göçmesini yasaklayan *1793 Sürekli İskân Kanunu* çıkarıldı. (Penson, 1958, s. 450vd; Spear, 1965, s. 91 vd; Dunbar, 1990, s. 396) Bu kanunun Hindistan'da uygulanması ile toprağı bırakıp göçme hakkı elinden alınan, daha da önemlisi zemindarların insafsızlığına terk edilen Müslümanların, İngilizlere karşı nefreti de artmış oldu. Çünkü Baburlu toprak ve maliye sisteminde stratejik mevkilere yerleşen İngilizler, *1793 Sürekli İskân Kanunu* ile Müslümanların sadece sosyal statülerini alçaltmamış aynı zamanda ekonomilerini de çökertmiştir. Müslümanlar ise Bengal'i fiilen işgal etmiş olan İngilizlerin, hâlâ Baburlu hükümdarının vergi tahsildarları olduklarını ve bir gün ülkelerine geri döneceklerini düşünecek derecede gaflet içerisindeydiler. (Ahmed, 1995, s. 365 vd; Bayur, 1987, s. 296)

İngilizlerin Hindistan'da kendilerine direnç teşkil edebilecek Müslüman halkı hedef aldıkları açıktır. Zira Hindular için aynı siyaseti izlememişlerdir. Hatta *1793 Sürekli İskân Kanunu* ile Hindu memurların mevkileri yükseltilmiştir. Bu şartlar altında Müslüman köylüler, mevsimlik toprak işçisi haline getirilirken, onları ekonomik ve sosyal açıdan yaklaşık bir buçuk asır sömürecek bir Hindu orta tabakası da inşa edilmiş oldu. (Ahmed, 1990, s. 32)

5. ÇİFTÇİ HAREKETLERİNİN BAŞLAMASI

İngilizler tarafından kendi ülkelerinde her vesile ile aşağılanan Müslüman köylüler, eski itibarlı günlerini arar olmuşlardı. O sebeple doğal bir dayanışma başladı. Bengal'de toparlanmaya ve teşkilatlanmaya başlayan Köylüler, (Syed Moinul, 1990, s. 535 vd) İngilizlere karşı daha önce mücadele vermiş Şah Veliyullah'ı (1703-1762) örnek alıyorlardı. Bu konuda sembol olmuş bir diğer alim de Seyyid Ahmed Barelvi (1786-1831) idi. Hatta bu konuda cümle İslam ulemasının dahi desteğine ihtiyaç duyuyorlardı.

İlk adımı atan Hacı Şeriatullah oldu. Mekke’de aldığı eğitimi tamamlayarak Hindistan’a dönen Hacı Şeriatullah, (1781-1840) Doğu Bengal’de *Feraizi Hareketi*’ni kurdu. Onun Pakistan’ın Feraiz Kasabası’ndan olması dolayısıyla bu adı kullandığı söylene de doğru değildir. Zira kendisi 1781 yılında Bengal’de Medâripur’un Şemâil Köyü’nde doğmuş ve on iki yaşına kadar da burada yaşamıştır. (Qureshi, 1995, s. 365) Harekete bu ismin verilmiş olmasının asıl sebebi, dinen farzların yerine getirilmesi ilkesinden yola çıkarak, *farzların* veya dini yükümlülüklerin ifasına dayanmasıydı. (Qureshi, 1995, s. 365)

Hicazda yirmi sene kalarak kendisini Vehhabi geleneğe adayan Şeriatullah, bu konuda tavizsiz bir yaklaşım içerisindeydi. Öyle ki müridleri vasıtasıyla, İngiliz işgali altında bulunan Hindistan’ın Darülharb olduğunu, dolayısıyla Cuma veya bayram namazı kılınamayacağını propaganda etmiştir. O yüzden Feraizi Hareketi Hindistan’da bazı Müslümanların tepkisine de yol açmıştır. (Rızvi, 1989, s. 341)

Hacı Şeriatullah, 1802’de Mekke’den Bengal’e dönünce, Hindu tesirinde gelişen dini törenleri bırakıp Kur’an ve sünneti uygulamak gerektiği propagandasını başlattı. Böylece Müslüman çiftçileri dinen bilgilendirmek suretiyle siyasi bilince ulaştırmaya çalıştı. Kendisinden sonra hareketin liderliğini yapan oğlu Vüdûd/Dûzû Miân (1819-1862), ise dini bir söylemle tüm ekonomik modeli değiştirme çabası içerisindeydi. Ona göre Allah’ın mülkü olan ülke toprakları için hiç bir çiftçi, toprak sahiplerine veya devlete vergi vermemeliydi. Böylelikle üretici korunacak ve mesele kökünden hallolacaktı. Öyle ki savunduğu sistemin hukukî temellerini oluşturabilmek amacıyla İngilizlerinkine benzer Müslüman mahkemeleri kurdu. Hatta hayatta iken Bengal’den başlayarak kendi yönetimlerini kurup yaygınlaştırmak gayretindeydi. (Ahmed, 1995, s. 301)

Feraizî hareketi, ekonomik bakımdan sefaletle terk edilmiş Müslüman çiftçi sınıfının bir baş kaldırısı gibiydi. Dolayısıyla direnç oluşturma sürecinde bir gelenek kurmuştu. Ondan dolayı diğer çiftçi hareketlerine örnek oldu. Nitekim Tîtû Miân’ın Bengal’de kurduğu bir diğer Müslüman çiftçi hareketi de yine Feraizi’yi takip ediyordu. Seyyid Ahmet Barelvi’nin fikirleriyle yetiştiği için İngilizlere karşı düşmanca tavırlar besleyen Tîtû Miân, eğitim için gittiği Hicaz’dan 1827’de Bengal’e döndü. İlk iş olarak *1793 Sürekli İskân Kanunu* sonucunda yerel burjuva olma yolunda ilerleyen Hinduların, İslam ahaliye taarruzlarını engelleyebilmek için Müslüman çiftçileri organize etti.

Çalışmaları sonuç verdi ve Müslüman çiftçiler, ayaklanıp, Hinduları saf dışı bırakarak Bengal'in önemli bölgelerine el koydular. Bu durumda Bengal'de bir Hindu burjuvazisi oluşturarak Müslümanları baskı altında tutmaya çalışan İngilizlerin planları da bozulmuş oldu. İngilizlerin buna izin vermeleri ve iki yüz yıllık projeyi feda etmeleri beklenemezdi. Hemen harekete geçerek Tîtu Mîân'ın üzerine asker gönderdiler. O, sınırlı sayıdaki müridleriyle bir müddet dirense de 1831'de yenilerek öldürüldü. (Rızvi S. A., 1970, s. 77; Ahmed, 1995, s. 301; Beveridge, 1858, s. 205 vd) Böylece hareketi de bastırıldı. Ancak İngiliz karşıtlığı fikri, dalgalar halinde katlanarak büyüyecek ve 1857 Hint Ayaklanmasının muharrik unsurlarını besleyecekti.

Faraizi ve Tîtu Mîân hareketleri, Hint halkının yüzyıllar sonra teşkilatlanabilme ve emperyalizme karşı durabilme kabiliyetini beslemiş, özellikle Müslümanların birleşme arzusunu bilemiştir. İngilizlerin de yenilebileceğini göstermiş, gayret edilmesi durumunda sanat ve ticaretin hamisi Baburlular gibi yeni Müslüman devletlerin de kurulabileceği fikrini canlı tutmuştur. Hatta muhtemel bir Pakistan fikrini doğurduğu da söylenebilir. (Ahmed, 1995, s. 302)

6. SANAYİ DEVRİMİNİN ETKİLERİ

Baburluların Hindistan'ı, dünyanın en zengin coğrafyalarından biri idi. Gerek baharat yolunun başlangıcı olması, gerekse elde edilen ürünler bakımından tüm dünya pazarları ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişki içerisindeydi. Baburluların sağladığı adalet, huzur ve güven ortamı, Hindistan'ı sadece ticaret merkezi yapmamış aynı zamanda zanaat ve kültür yuvasına da dönüştürmüştü. Hatta o çağın en zengin ülkeleri arasına sokmuştu. Ancak coğrafi keşifler ve ticaret yollarının değişmesi ile birlikte dünyadaki ticari dengeler de Baburlular aleyhine şekillenmiş, buna sanayi devriminin sonuçları da eklenince İngiltere'nin hakimiyetine yönelik temeller atılmıştır. Zira İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin Hindistan'daki üç büyük ordusu, Baburluların askeri etkisini ortadan kaldırırken, ticaretin de garantörü olmuştur. Sanayide kullanılmaya başlanan buhar gücü bir yandan İngiltere ile Hindistan arasındaki mesafeyi kısaltırken, diğer taraftan da Hindistan'ı İngiltere'nin pazarı haline getirmiştir.

Manchester'de işlenen Hindistan pamuğunun ucuz İngiliz tekstil ürünleri şeklinde Hint pazarını istila etmesi yerli üretimi ortadan kaldırmış, böylece yüz binlerce meslek erbabının işsiz kalmasına sebep olmuştur. (Luraghi, 1994, s. 151)

İngilizlerin, Hindistan'da teknolojiyi tesis etmek ve medeniyet götürmek üzere kurdukları *Bayındırlık Dairesi*, yol ve kanal yapımında çalışan on binlerce kişiyi işinden etmiştir. İşsiz kalanların bir kısmı çiftçiliğe dönmüş ancak daha önce aracılık hizmetlerinde çalışanların önemli bir kesimi ortada kalmıştır. Her iki grup da sefaletle terk edildiği için İngilizlere karşı büyük bir kin duymuş, hatta haklarını alacakları günün özlemini çekmişlerdir. Bütün bu grupların maddi beklentileri ve süreç içerisinde biriktirdikleri gerilim ise 1857 Hint Ayaklanması'nın ekonomik alt yapısını teşkil edecektir. (Vural, 2006, s. 29)

7. DEMİRYOLU SÖMÜRÜSÜ

Sanayi devrimi, hiç şüphesiz demiryollarının tartışmasız önemini tescillemiş oldu. Gerek hizmet, gerekse de yayılma amaçlı kurulan demiryolu şebekeleri, dünya üzerinde yeni bir sömürü sistematığı kurmuştur. Bu sömürü sisteminin önemli bir parçası da Hindistan'dır.

Hindistan'ın zenginliklerini, bu uluslararası sömürü sistemine akıtabilmenin en mantıklı vasıtası olan demiryollarının yapımına 1868'de başlanmış ve ilk etapta 1800 mil ray döşenmiştir. Yaklaşık kırk beş yıl gibi bir sürede yük taşıma kapasitesi 87 milyon tona, yolcu sayısı da 458 milyona ulaşmıştır. 1931 itibarıyla 42.281 mil uzunluğa ulaşan ve İngilizlerin Hindistan'daki mihver yatırımları olan demiryolu ağları, İngiliz sömürü güzergâhları vasıtasıyla ülkenin zenginlik alanlarını limanlara bağlamıştır. Bu konuda son derece tecrübeli olan İngilizler, sermaye temininde zorlanmamışlardır. Çünkü ülkenin iletişim ve ulaşımına katkı sağlamaktan ziyade sömürü düzeni kurmaya yönelik bir yatırım gerçekleştirmişlerdir. Bu amaçla ray hatları zenginlik merkezlerinden geçirilmek suretiyle ticaret ve sömürü hacmi artırılan demiryolu şebekesi, kısa zamanda maliyetini çıkarmış ve kâra geçmiştir.

Özellikle kuzey ve kuzeydoğu bölgelerindeki tarım ve maden alanları ile limanlar arasında ulaşım kurularak, iç bölgelerdeki ürünlerin limanlara taşınması temin edilmiştir. Dolayısıyla ülkedeki İngiliz sömürü sisteminin en teknik ve mihver yatırımının demiryolları olduğu ve bu sistemin demiryolu oranında kök saldığı söylenebilir. (Kulke & Rothermund, 2001, s. 268 vd; Latourette, 1947, s. 309; Hailey, 1958, s. 318 vd, 325 vd; Harvey, 1958, s. 437 vd; Dunbar, 1990, s. 509, 544)

İngiltere'nin Hindistan Genel valisi Lord Dalhousie, (1848-1856), bütün zorluklara ve yüksek ekonomik bedellere rağmen yapımında ısrar edilen demiryolu ağını, bu ülkedeki İngiliz hâkimiyetini

gerçekleştirebilmek açısından zorunlu görmekteydi. Gerçekten de demiryolları, Hindistan'daki İngiliz kontrolünün en etkili aracıydı.

Sanayi devrimi ile seri üretime başlayan İngiltere endüstrisinin, yeni Pazar alanlarına ihtiyacı vardı. Hindistan gibi muazzam bir pazarı bu endüstriye açabilecek en etkili araç ise İngiliz yönetiminde, ürünleri en uç noktalara kadar ulaştırmak üzere kurulan demiryollarıydı. Böylece İngiliz endüstrisinin seri üretimi ile rekabet edemeyen yerli üretim ortadan kalkmış, ticaret tamamen İngilizlerin veya onlara hizmet edenlerin eline geçmiş, zanaat erbabının da işini gücünü bırakarak mevsimlik tarım işçisi haline gelmesi sağlanmıştır. (Luraghi, 1994, s. 151 vd; Kidwani, 1990, s. 513 vd; Woodruff, 1964, s. 310; MacMunn, 1929, s. 173 vd, 190)

8. GÜMRÜK SİSTEMİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

İngilizlerin Hindistan ekonomisine el koyma araçlarından bir diğeri gümrük politikasıdır. Özellikle Hint kumaşlarına aşırı gümrük vergisi yükleyerek ülkenin diğer şehirlerinde dört veya beş katına sattırılması, alımları azaltmış ve caydırıcı olmuştur. Hint ürünlerinin % 70 ile % 400 arasında değişen son derece yüksek gümrük vergileriyle İngiltere'ye sokulabilmesi (Bayur, 1987, s. 301) ise akıl almaz bir engelleme olmuş, başta dokumalar ve tekstil ürünleri olmak üzere Hint mallarının İngiltere pazarına sokulması imkânını ortadan kaldırmıştır. Halbuki söz konusu İngiliz malları olunca tam zıttı bir politika izlenmiştir.

İngiltere ile Fransa'nın, dünya hakimiyeti için giriştikleri şiddetli mücadele, Hindistan'da İngilizlerin, Amerika'da ise Fransızların lehine sonuçlanmıştır. Bununla birlikte Napolyon'un uyguladığı kıta ablukası stratejisi, İngiltere'yi çok sarsmıştır. Zira İngiliz malları Avrupa pazarına giremeyince, mecburen sömürgelere yönelmiş, bu durum ise söz konusu mallar ve diğer seri üretimlerin pazarlanabilmesi için Hindistan'daki yerli üretimin engellenmesi sonucunu doğurmuştur. Böylece İngiliz malları herhangi bir rekabetle karşılaşmadan % 2 oranında görüntüden ibaret bir gümrük vergisi ile Hindistan'a sokulabilmiş ve ülkedeki iç gümrüklerden de muaf tutularak pazarlanabilmiştir. (Dutt, 1956, s. 264; Bayur, 1987, s. 300 vd) Geleneksel Hint üretim tarzları ve bölgesel sermaye bu suretle çökertilirken, piyasaya İngiliz malları sürülmüştür. Görünüşte ülkedeki hayat rahatlamış ancak gerçekte ise Hint halkı İngiliz mallarına bağımlı kılınmıştır. Bu bağımlılık Hintlilerin yaşam şekillerini ve hayat

anlayışlarını da etkilemeye başlamıştır. Teknoloji ürünleri ile desteklenen hayat standartlarına bağlı olarak çalışma anlayışları da değişmiş, her geçen gün artan işsizlik sıkıntısı, toplumsal bunalımları ve isyan psikolojisini beslemiştir. İngilizlerin siyasî, askeri ve iktisadî bakımlardan ülkeyi ele geçirerek düzenli bir şekilde soymaları, İngiltere'yi âbâd ederken, Hint halkını her geçen gün sefalete sürüklemiş, özellikle aydın kesimde İngilizlerden kurtulma bilinci oluşturmuştur. (Vural, 2006, s. 30)

Baburluların kurmuş olduğu huzur ve güven ortamında sadece komşularına değil, baharat yolu üzerinden hemen bütün dünyaya müevher, maden, tekstil, baharat, otantik ürünler vs. ihraç eden Hindistan, o devir için bir zenginlikler ülkesiydi. En önemlisi de yaklaşık beş yüz yıldır dünyada siyasi gücü ve hâkimiyeti belirleyen barutun ham maddesi *küherçile* gibi tüm zamanların en stratejik ürününü satıyordu. O sebeple muazzam bir zenginliğe sahipti. Ancak başta İngiltere olmak üzere Emperyalist ülkelerin dikkatinden kaçmayan bu birikim, Hindistan'ı maalesef kısa zamanda sömürge haline getirecektir. Yerli çiftçi ve üreticilerin yerini alan İngiliz çiftçiler, zaten ucuz olan iş gücünü daha da ucuzlatarak yüksek kârlar sağlamak amacıyla çay, kahve ve çivit üretimini de tekellerine alınca, tarımdaki Hintli tasarrufu tamamen ortadan kalktı. Böylece Hindistan pazarı, İngiliz mamûl mallarına açılmış oldu. Çökertilen sektörlerden boşa kalan işsizler kitlesi ise mecburen tarım işçiliğine yönelmek zorunda kaldı. Bu da kırsal kesimde aşırı sayıda insan toplanmasına dolayısıyla kıtlıklara sebep oldu. (Luraghi, 1994, s. 152) İngilizlerin uyguladığı sömürü politikaları yüzünden mağdur olan halkın huzursuzluğu, gerilime dönüşürken, tüccar sınıfın veya toprakları ellerinden alınarak kendi arazilerinde işçi durumuna düşen eski zenginliklerin arayış içerisine girdikleri de gözden kaçmıyordu.

9. KAST SİSTEMİNİN BOZULMASI

Sanayi üretimlerine pazar bulabilmek amacıyla Hindistan'da ticaret, zanaat ve tarıma dayalı mesleki işleyişleri çökerten İngilizler, çaresiz kalan halkın büyük bölümünü tarım işçiliğine mecbur etmişti. Bu yığılmanın neden olduğu ucuz iş gücü ve kıtlıklar sonucunda on binlerce insan öldü. Halbuki bu yöneliş, İngiltere'de tam tersine gelişmekteydi. Hindistan başta olmak üzere sömürgelerden son derece ucuz fiyata ithal edilen tarım ürünlerinden dolayı, çiftçiler ve toprağa bağlı meslek erbabı geçinemeye hale gelmekte, bu yüzden fabrika işçiliğine yönelmekteydi. (Luraghi, 1994, s. 152) Bir başka deyişle, emperyalizme düşen olan

Hindistan'ın, çökerken bile İngiltere'deki sosyo ekonomik yapıya ne derece tesir ettiği gözlemlenmekteydi.

Baburlu iktidarını zayıflatabilmek için Müslümanları saf dışı bırakarak ekonomiyi Hindular üzerine kuran İngilizlerin, Kast Sistemini bozmak suretiyle onların da güçlenmesine izin vermedikleri açıktır. Zira insanların bulunduğu kasta göre, meslekleri ve üretim örgütlenmesini belirleyen bu sistem, kendi bünyesinde dini, siyasi, sosyal ve ekonomik hayatı da düzenliyordu. Halbuki İngilizlerin kurduğu düzen, yeni iş alanları yaratmakla kalmadı, paranın, statünün ve bürokrasinin tarzını da değiştirdi. Bu durumda sonradan görme de olsa yeni sınıflar ortaya çıkıp, mensupları eskisinden farklı hayatlar yaşamaya başladılar. Özellikle para ve itibar sahibi olan Hinduların üst kastlarda hatta kimi zaman kast ötesi yaşama arzuları, Hindu toplum yapısını alt üst ediyordu. Esasen bu durum en çok geleneksel hayatı yeniden düzenleyerek İngiliz kültürüne bağımlı kılmak için uğraşan İngilizlerin işine geldiği için onlar tarafından tahrik ve teşvik ediliyordu. Daha doğrusu İngilizler, ürünlerinin yanı sıra fikirlerini de ihraç ederek, (Luraghi, 1994, s. 153) yeni dünyayı kendilerine bağımlı kılıyorlardı.

10. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Hindistan'a ihraç ettiği liberal fikirlerin, orada tutunup kökleştikten sonra İngiltere'yi hedef alacağı ve yerel halkta bağımsızlık duyguları geliştirerek onları isyana sürükleyebileceği hesaplanmamıştı. Gariptir ki kendi çıkarları doğrultusunda Hint toplumunu liberalize edip, orada bir sömürü sistemi kurmak için uğraşan İngilizler, aslında farkına varmadan bu ülkede kendi sonlarını da hazırlamaktaydılar. Nitekim her dönemde olduğu gibi ekonomik sebepler, siyasi, sosyal ve kültürel sebeplerin temel dayanağıydı. Hindistan'da da durum farklı olmayacaktı. İngilizlerin sebep olduğu iktisadi çöküntüler, yine onların aşıladığı batılı fikirlerle donanarak isyana dönüşecekti.

1857 Hint kalkışması, ince bir siyaset ve çeşitli usullerle Hindistan'a el koyan İngilizlerin yarattığı gerilim neticesinde Hintlilerin gösterdiği bir refleks ile başlamıştır. Planlı olmayışı ve ayaklananların teşkilatsızlığı dolayısıyla başlangıçta İngiliz subaylarına karşı katliama girişilmesi, ona isyan karakteri vermez. Gelişim sürecine bakıldığı zaman, ülkenin bütün kaynaklarına el koyan İngilizlerin baskılarına karşı Hindistan halkının tahammül sınırını aşma noktasında patlak veren bir meşru müdafaa hareketi olduğu görülür. Bir başka ifadeyle buradaki İngiliz hâkimiyetinin herhangi bir meşruiyeti yoktur. Dolayısıyla ona

karşı çıkanlar da asi olamaz. Halbuki İngiliz kaynakları bu tarihi olayı anlatırken *Ayaklanma* anlamındaki *Uprising* kavramını kullanmazlar. *İşyan* anlamındaki *Mutiny / Rebel / Rebellion / Revolt / Riot / Outbreak* sözcükleri ile ifade ederler. Oysa ki yapılan hareketin meşruiyetine dair ikisi arasında nüans vardır. Bu yaklaşım, İngiliz tarihçilerinin, Hindistan'daki İngiliz yönetimini meşru gösterme çabalarının ifadesidir.

11. SUMMARY

The head towards of Europeans to India started with the Portuguese and continued with the Dutch, English and French. The Indian expeditions, which were carried out under difficult conditions and as a result of long intercontinental journeys, were actually activities to keep Europe strong. In particular, the successes of the states and their affiliated companies have generally been the success of the Europeans. In this process, the struggle of Europeans with each other; It has been more difficult and brutal than the struggle with climate, geography or even the Indian people. The overseas exploitation system initiated by the Portuguese remained limited to the coasts, and the Dutch exploitation system spread mostly to the Malaya Archipelago. It was the British who made India a full colony. The British and the French fought for this country for a hundred years, but the British won.

The British East India Company also dominated the economic, political and social life in India, where it came for trade, and seized the entire country as a result of the 1857 Indian Uprising. Thus, the company, which completed its task, turned into the British State again, while India became a state of England.

12. KAYNAKLAR

- Abdürreşid, İ. (1987). *20. Asrın başlarında İslâm Dünyası Çin ve Hindistan'da İslâmiyet (Kore, Singapur, Endonezya, Hind Adaları ve Hicaz Notları) II.* (Yay. M. Paksu), İstanbul.
- Ağaoğlu, A. (1929). *İngiltere ve Hindistan.* İstanbul.
- Ahmed Rıza Bey. (1982). *Batının doğu politikasının ahlâken iflası.* (Yay. Z. Ebûzziya), İstanbul.
- Ahmed, A. (1990). *Hindistan ve Pakistan'da modernizm ve İslam.* (Yay. A. Küskün), İstanbul.
- Ahmed, A. (1995). *Hindistan'da İslam kültürü çalışmaları.* (Yay. L. Boyacı) İstanbul.
- Atay, F. R. (1943). *Hind.* İstanbul.
- Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan tarihi III.* Ankara.
- Beveridge, H. (1858). *A comprehensive history of India VII.* London.

- Butterworth, A. (1958). District administration in Madras, 1818-1857., *The Cambridge History of India VI*, (Ed. H. H. Dodwell). New Delhi.
- Dunbar, G. (1990). *A history of India from the earliest times to the present day*. New Delhi.
- Dutt, R. (1956). *The economic history of India; in the Victorian Age*. London.
- Edwardes, S. M. (1958). District administration in Bombay, 1858-1918. *The Cambridge History of India VI*. (Ed. H. H. Dodwell). New Delhi.
- Fisher, M. H. (2021). *Babürlüler; Hindistan'da bir Türk imparatorluğu*. (Yay. M. F. Çalışır) İstanbul.
- Forrest, G. W. (2000). *The Indian mutiny III; Selections from the letters despatches and other state papers preseved in the military department of the government of India, (1857-8)*. Delhi.
- Hailey, H. C. (1958). The finances of India, 1858-1918. *The Cambridge History of India VI*. (Ed. H. H. Dodwell), Delhi.
- Harvey, G. E. (1958). The conquest of Upper Burma. *The Cambridge History of India VI*. (Ed. H. H. Dodwell), New Delhi.
- Hunter, W. W. (1871). *The Indian Musalmans*. London.
- Hunter, W. W. (1968). *The Indian Musalmans; Are They Bound in Conscience to Rebel Against the Queen*. Lahore.
- James, L. (1997). *Raj; The making and unmaking of British India*. London.
- Kidwani, I. (1990). The establishment of the British Raj. *Road to Pakistan*. (Ed. H. Msaid, S. Mujahid, A. Z. Khan), Karachi.
- Kulke, H., Rothermund, D. (2001). *Hindistan tarihi*. (Yay. M. Günay) Ankara.
- Latourette, K. S. (1947). *A short history of the Far East*. New York.
- Luraghi, R. (1994). *Sömürgecilik tarihi*. İstanbul.
- MacMunn, G. (1929). *Afghanistan from Darius to Amanullah*. Edinburg.
- Panikkar, K. M. (1959). *Asia and western dominance*. London.
- Penson, L. M. (1958). The Bengal administrative system 1786-1818. *The Cambridge History of India V*. (Ed. H. H. Dodwell). New Delhi.
- Qureshi, I. H. (1957). *A History of the freedom movement I*. Karachi.
- Qureshi, M. N. (1995). Ferâiziyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XII*, s.365-366.
- Richards, J. F. (2021). *Bâbüür Türk imparatorluğu; tarih, kültür, teşkilat*. (Yay. Y. Tekin) İstanbul.
- Rızvi, S. A. (1989). Geleneksel toplumun çözülüşü. *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti II*, (Yay. S. Şimşek), s. 335-385. İstanbul.
- Rızvi, S. A. (1970). The breakdown of traditional society. *The Cambridge History of Islam II*, (Ed. P. M. Holt, A. K. Lambton, B. Levis) s. 67-96). London.
- Robins, N. (2017). *Dünyayı değiştiren şirket*. (Yay. M. İ. Özekmekçi) İstanbul.
- Sen, S. N. (1958). *Eighteen Fifty-Seven*. Delhi.
- Sharma, K. (1985). *Role of Muslim in Indian politics (1857-1947)*. New Delhi.
- Spear, P. (1965). *The Oxford history of modern India 1740-1947*. Oxford.
- Syed Moinul Haq. (1968). *The great revolution of 1857*. Karachi.

- Syed Moinul Haq. (1990). *The great revolution of 1857-58 I*. (Ed. H. Msaid, S. Mujahid, A. Z. Khan), *Road to Pakistan*. Karachi.
- Vural, S. (2006). *Hindistan'da İngiliz yönetimi*. Malatya.
- Woodruff, P. (1964). *The men who ruled India I*. New York.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

